

hoogmoedig en tegen

alle weten in

verkiez ik de liefde

met jou vandaag

Ida Sipora

9 april 1935
21 januari 1964

Hoe een onbekend leven leidde
tot een beroemde dood

ida sipora

Frank Schaake

De vrouw die Jan Wolkers
inspireerde tot het levenseinde
van Olga in Turks Fruit

ida sipora
publishing
www.idasipora.eu

9 789082 430301 >

ida sipora

Hoe een onbekend leven
leidde tot een beroemde dood

ida sipora

Frank Schaake

De vrouw die Jan Wolkers
inspireerde tot het levenseinde
van Olga in Turks Fruit

Een biografische vertelling

Uitnodiging aan de lezer:

Een biografie is nooit af. Er kunnen altijd weer bronnen tevoorschijn komen of mensen opduiken die je als biograaf toch net over het hoofd hebt gezien. Dat kan ook met dit boek het geval zijn. Heb je informatie die een ander, of nieuw licht werpt op wat in deze biografie wordt beschreven, of ken je iemand die over zulke informatie beschikt, meld dit dan via www.idasipora.eu

Bij voorbaat dank!

Copyright © najaar 2015

Auteur: Frank Schaake

Redactie: Haags Bureau

Omslag & binnenwerk: Haags Bureau

Druk: Wilco, Amersfoort

ISBN 978-90-824303-0-1

NUR 320

www.idasipora.eu

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, door middel van druk, fotokopieën, geautomatiseerde gegevensbestanden of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor Marietje, David en Eva

Jullie hebben haar nooit kunnen ontmoeten en zijn nu alle drie al ouder dan Ida werd. Door dit boek kunnen jullie haar toch nog een beetje leren kennen. Ik weet zeker dat jullie goed met haar hadden kunnen opschieten...

inhoudsopgave

proloog	de derde vrouw	9
deel één	klein mank paradijs	15
één	high society gouvernante in frans-marokko	17
twee	geboren in een gebroken gezin	25
drie	reizen door een steeds gewelddadiger marokko	33
vier	toch nog een gezinsleven?	45
vijf	katholiek worden in madrid	57
zes	bijna gelukkig	67
zeven	het eerste gedicht en het vierde afscheid	77
acht	onder moeders vleugels	85
negen	een nieuw leven in amsterdam	97
tien	het begin van een zwervend bestaan	109
elf	terug naar amsterdam, de keuze voor fotografie	121
twalf	dichters onder elkaar	127
deel twee	een stille zekerheid	135
dertien	parijs 1: een beer voor ida's berenverzameling	137
veertien	parijs 2: overleven rond de armoedegrens	149
vijftien	parijs 3: in de cultuurhoofdstad van de wereld	159
zestien	confrontatie met een onmachtige vader	167
zeventien	aardbeving in agadir en aangenamere verrassingen	177
achttien	weer in amsterdam: film, edith piaf en jan wolters	189
negentien	een nieuwe relatie en een explosie van gedichten	199

deel drie	dit hart is op	211
twintig	altijd pijn en andere ongemakken	213
eenentwintig	een ontvoering en de definitieve diagnose	225
tweeëntwintig	een dakraampje en een pruik	235
drieëntwintig	een andere ida, verlies van identiteit	245
vierentwintig	de weg van de zingende vogels	255
deel vier	reikend naar kostbaarheid	263
vijfentwintig	wanneer komt ida weer terug?	265
zesentwintig	chansons, miles davis, en wisselende indrukken	271
zevenentwintig	tussen woordeloze afstemming en verwarring	279
achtentwintig	postume broeder- en ouderliefde	287
epiloog	ida's leven voor en na de dood	297
dankwoord	tevens biografie van deze biografie	303
tijdslijn	waar verbleef ida en wanneer?	323
fotokatern		
één	foto's gemaakt door ida zelf	325
twee	foto's van ida en haar leefwereld	351

1958, Parijs

Er lopen op de wereld miljoenen mensen rond die, zonder het te beseffen, vertrouwd zijn met de ziektegeschiedenis en de dood van Ida Sipora. We gaan terug naar 26 oktober 2005. Jan Wolkers wordt tachtig. Overall in de Nederlandse en Vlaamse media verschijnen interviews met de succesvolle auteur, die ook een begenadigd beeldhouwer en schilder is. In ieder interview worden hem vragen gesteld over zijn beroemdste roman *Turks Fruit*, een boek dat in november 1969 verscheen. Nog geen jaar later lag de zeventiende druk in de boekhandel: een ongekend succes.

De personages en het verhaal van *Turks Fruit* zijn fictie, maar diverse gebeurtenissen in het boek zijn direct gebaseerd op eigen ervaringen van Jan Wolkers. Het karakter van sommige personages is ontleend aan personen die hij kende. Zo is het al langer bekend dat de hoofdpersoon uit het boek, Olga, gemodelleerd werd naar twee vrouwen uit Wolkers' eigen leven: Annemarie, zijn tweede echtgenote sinds 1958, waarmee het huwelijk al na enkele jaren stuk liep en Karina, zijn nieuwe jeugdige vriendin sinds 1963, waarmee Wolkers uiteindelijk in 1981 trouwde en met wie hij tot zijn dood in 2007 samen bleef.

Het is eigenlijk pas sinds 2005 – ruim 35 jaar na het verschijnen van het boek – dat Jan Wolkers voor het eerst in interviews aan een groter publiek onthult dat er nog een derde vrouw was waarop hij het verhaal baseerde. 'Hoe kwam u op het idee om Olga in *Turks Fruit* zo plotseling dood te laten gaan?' 'Ja, dat heb ik helemaal niet verzonnen, dat overkwam gewoon iemand die ik goed kende,' zegt Wolkers als hij uitlegt hoe hij er toe kwam om hoofdpersoon Olga na een vergeefse operatie te laten overlijden aan een hersentumor. Wie is deze tot dan toe onbekende vrouw die Jan Wolkers inspireerde tot

het meest dramatische deel van het verhaal van Olga? Het is de jong overleden fotografe en dichteres Ida Sipora.

Na het mislukken van zijn huwelijk met Annemarie Nauta heeft Wolkers in zijn atelierwoning in Amsterdam aan de Zomerdijkstraat ineens ruimte over. Het geldt dat de verhuur van die ruimte opbrengt, kan hij goed gebruiken. In een interview – ook uit 2005 – met de *VPRO-gids* zegt Jan Wolkers het als volgt: ‘In werkelijkheid heb ik, zoals in *Turks Fruit* staat, na Annemarie’s vertrek eerst de voorkamer verhuurd aan twee Amerikaanse meisjes. En daarna, wat niet in het boek zit, aan een Franse schilder, Guy Marie Nouvel. Die had een vriendin, Ida Sipora, een dichteres, en daar raakte ik ook goed mee bevriend. Die vrouw kreeg op een gegeven moment een hersentumor. Het was inmiddels al uit met die schilder, die was weer terug naar Frankrijk, en toen heb ik haar vaak opgezocht. Ik had helemaal geen verhouding met haar, maar ik heb dat hele proces meegemaakt. Dat was afschuwelijk. Zo ben ik aan het einde van *Turks Fruit* gekomen.’ In een interview met het weekblad de *Groene Amsterdammer* zegt Wolkers het nog uitgesprokener: ‘De doodstrijd van Ida Sipora heb ik van dichtbij meegemaakt, dat ze kaalgeschoren werd, een hoofd met een dekseltje, dat kun je niet vergeten.’

Jan Wolkers en Ida Sipora schelen ruim tien jaar in leeftijd. Ida werkt als fotografe in Amsterdam en Parijs, ze schrijft en publiceert gedichten en is sinds september 1960 ook studente aan de Amsterdamse Film-academie. Als Jan en Ida elkaar die zomer van 1960 leren kennen is hij 36 en zij 25. Zij krijgen een voor hen beiden belangrijke vriendschapsband: ze herkennen de kunstenaarsziel in elkaar. Jan en Ida leven allebei vanuit de inspiratie om schoonheid naar buiten te brengen. Het gaat hen niet om commercieel succes of beroemd worden, maar om kunst als uiting van wat er binnenin hen leeft. ‘Het gaat om de zuiverheid van de kunst, het gaat erom datgene wat je als opdracht in je voelt, zonder inmenging van de buitenwereld tot uiting te brengen,’ zegt Jan Wolkers in oktober 2005 in een interview met de Belgische krant *De Morgen*.

Ida Sipora schrijft in een van haar dagboeknotities over haar eigen foto’s: “Ik hoop mijn werk steeds meer te verdiepen, te verfijnen, om er op het laatst alleen maar tederheid en poëzie van te maken...”

En in een kort gedicht schrijft zij: “Zolang ik niet zuiver, zeer zuiver, zal zijn, liever stilte.”

Het is de taal van zielsverwanten in de kunst.

Ida Sipora overlijdt in januari 1964, na een ingrijpende ziekteperiode van ruim anderhalf jaar. Vijfentwintig jaar later, in 1969, beschrijft Jan Wolkers Ida’s ziekte en levenseinde vrijwel letterlijk in het laatste hoofdstuk van *Turks Fruit*: Rosa Turbinata. Inmiddels is het boek vertaald in meer dan dertig talen en werd het verfilmd door Paul Verhoeven, met prachtige hoofdrollen van Rutger Hauer en Monique van de Ven. De film werd verkozen tot de meest geprezen Nederlandse film aller tijden. Ook kwam er een toneelstuk en een musical. Zo werd de dood van Ida Sipora beroemd. Maar haar leven is tot nu toe onbekend gebleven. In februari 2012, in een uitzending van het literaire televisieprogramma *Benali Boekt* over *Turks Fruit* mocht ik, als enig nog levend familielid van Ida Sipora, voor het eerst een klein deel van de sluier rond haar leven oplichten. Het boek dat je in handen hebt, vertelt het hele levensverhaal van Ida Sipora.

Jan Wolkers is niet de enige die zich door de ziekte en de dood van Ida Sipora literair heeft laten inspireren. Dat geldt ook voor een andere, veel minder bekende Nederlandse romanschrijver: Helen Mellaart, een goede vriendin van Ida. Zij beschrijft haar impressies van hun vriendschapsrelatie in twee sterk autobiografische romans: *Een trouw Mariakind gaat nooit verloren* (1973) en *Negenveertig Beren* (1975).

Ida Sipora is een biografie, maar lijkt soms wel een roman. Stel dat je op je achtentwintigste overlijdt aan een hersentumor, en dat die tumor voor het eerst is ontdekt als je zesentwintig bent. Hoe lang heb je dan, min of meer bewust, van het leven kunnen genieten? Stel dat je in de jaren vijftig van de twintigste eeuw in de Nederlandse samenleving vanaf je zestiende min of meer zelfstandig met het leven leerde omgaan. Bijvoorbeeld omdat je vanaf die leeftijd je eigen geld moest

verdienen. Dan heb je dus ongeveer tien jaar ‘geleefd’. En stel dat je in die tien jaar gewoond hebt in Nederland, Engeland, Frankrijk, Marokko en Spanje, dat je vooral gewerkt hebt in steden als Londen, Madrid, Parijs en Amsterdam en dat je in de laatste vier jaar voordat je hersentumor werd ontdekt, steeds vaker fotoreportages gepubliceerd kreeg en ook gedichten. Wat voor leven leidde je dan? En stel dat je in de zestien jaar daarvoor in Nederland ook al op zes verschillende plekken hebt gewoond. Plekken waarvan anderen zeiden dat het jouw thuis was, terwijl jij dat zelf bijna nooit zo voelde. Hoe zag je leven er dan uit? Dit soort vragen stelde Ida zichzelf ook regelmatig. Al lang voor ze dood ging, voelde ze zelf al dat ze misschien niet zo heel lang zou leven. Ze vertaalde haar antwoorden in gedichten en foto’s en schreef erover in brieven.

Mijn zoektocht naar het leven van Ida Sipora bracht mij in contact met mensen die haar persoonlijk gekend hebben en die hun herinneringen met mij wilden delen. Het waren stuk voor stuk hele bijzondere ontmoetingen. Vrijwel iedereen die ik sprak toonde zich blij verrast dat er in een biografie aandacht aan Ida’s leven besteed zou gaan worden. Reacties die ik vaak meteen al bij het eerste contact kreeg waren bijvoorbeeld: “Ik geloof het zelf bijna niet, maar ik denk iedere week nog wel een keer aan haar” of: “Wat goed dat je me gevonden hebt, Ida is nooit helemaal uit mijn herinnering weggeweest.” Behalve uit deze bijzondere gesprekken kon ik putten uit een groot aantal bewaard gebleven brieven, reisverhalen, aantekeningen, adresboeken en gedichten van Ida; en uit wat er bewaard is gebleven van Ida’s fotoverzameling, zowel in de vorm van door haarzelf gemaakte foto’s als van foto’s die van haar gemaakt zijn. Belangrijke momenten uit Ida’s leven kon ik daardoor weergeven in haar eigen woorden en illustreren met haar eigen beelden. Zonder dit door mijn halfbroer Job bewaarde materiaal had ik *Ida Sipora* niet kunnen schrijven. Want mijn eigen persoonlijke herinneringen zijn schaars. Ida was mijn halfzuster en toen ik vijf jaar was – en zij veertien – verdween zij door de nasleep van een echtscheiding voor langere tijd uit mijn leven. Om er daarna nog maar heel af en toe, en meestal maar heel kort, in terug te keren.

Ida Sipora leefde van 9 april 1935 tot 21 januari 1964. Wat er toen, vijftig tot tachtig jaar geleden, allemaal precies gebeurde is nooit meer helemaal te achterhalen. Dat geldt soms al voor wat er gisteren gebeurde. Wat in dit boek beschreven wordt is daarom misschien niet honderd procent waar; het is wel voor negenennegentig procent waarschijnlijk. Dit boek is een mozaïek van gezamenlijke herinneringen aan Ida Sipora, van mij en van vele anderen, waardoor haar levensgeschiedenis behoed kan worden voor de vergetelheid. In haar korte, maar intense leven wordt Ida geconfronteerd met nogal wat familiedrama’s en andere tegenslagen. Toch benadert zij haar leven en haar medemensen met humor en mededogen. En zelfs in het zicht van haar eigen naderende dood blijft zij op zoek naar liefde en vriendschap.

Frank Schaake, Oegstgeest, najaar 2015

Frank Schaake wordt in februari 2012 geïnterviewd in het televisieprogramma *Benali Boekt*. Hij is het enige nog levende familielid van de jong overleden dichteres en fotografe Ida Sipora, die Jan Wolkers inspireerde tot de ziektegeschiedenis en de dood van hoofdpersoon Olga uit *Turks Fruit*. Na de televisie-uitzending stellen talloze mensen, inclusief de programmamakers, hem de vraag: “Waarom schrijf jij geen boek over de levensgeschiedenis van jouw zuster? Haar korte leven is minstens even interessant als het leven van een romanfiguur...!”

En zo is het gegaan: Ida Sipora is het resultaat. Het is het debuut van deze auteur, na een werkzaam leven waarin hij onder andere directeur is op een ministerie en daarna werkt als zelfstandig consultant en start-up-manager van innovatieve samenwerkingsverbanden tussen overheden en bedrijven. Hieraan voorafgaand studeert hij rechten in Leiden. En... zou het toeval zijn dat hij in Oegstgeest woont?

Ida Sipora was fotografe en dichteres in het Parijs en Amsterdam van de jaren 50 en 60. Zij overlijdt op 28-jarige leeftijd aan een hersentumor. Haar ziektegeschiedenis en dood zijn wereldberoemd geworden. Jan Wolkers beschrijft ze bijna letterlijk in het laatste hoofdstuk van *Turks Fruit*. Die roman werd niet alleen in dertig talen vertaald, maar ook succesvol verfilmd.

Dit boek beschrijft het tot dusver onbekende leven van Ida Sipora. Dat gebeurt ook in haar eigen woorden, in de vorm van passages uit brieven, gedichten en reisverhalen en met door haar gemaakte foto's. Na een gecompliceerde jeugd en een zwervend bestaan werkt Ida Sipora als au pair en gouvernante in Engeland, Frankrijk, Marokko en Spanje. En later als fotografe in Parijs en Amsterdam, waar zij ook studeert aan de Filmacademie. Tot een hersentumor wordt geconstateerd. Dan is het over.

Wat blijft zijn de herinneringen aan het korte, maar bijzondere en intensieve leven van Ida Sipora. Herinneringen die niet alleen doorklinken in *Turks Fruit*, maar ook in twee andere, minder bekende Nederlandse romans. Hoe dun is de grens tussen fictie en werkelijkheid? Dat weet je als je dit boek hebt gelezen.